

УДК 338.46

JEL Classification: F13

Марина Лещенко

Marina Leshchenko

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА
МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ****THE MAIN FEATURES OF MODERN INSTITUTIONAL ENVIRONMENT
IN INTERNATIONAL SERVICES TRADE**

Стаття присвячена дослідженню особливостей інституційного середовища міжнародної торгівлі послугами у сучасному світовому господарстві. Визначено роль сектора послуг у сучасній світовій економіці. Виокремлено сучасні фактори динамічного розвитку міжнародної торгівлі послугами. Досліджено сучасні особливості регіонального розподілу міжнародного обміну послугами, визначено лідерів серед експортерів та імпортерів послуг на міжнародному ринку. Визначено особливості предметного розподілу міжнародної торгівлі послугами, виокремлено, які з секторів характеризуються найбільшою динамікою розвитку. Визначено роль регуляторних інструментів ГАТС у формуванні інституційного середовища міжнародної торгівлі послугами. Зроблено висновок про важливість регіональних торговельних домовленостей у комплексному регулюванні міжнародної торгівлі послугами. Визначено основні форми інтеграційної співпраці між країнами в рамках регіональних торговельних угод.

Ключові слова: послуги, міжнародна торгівля, динаміка, розвиток, ГАТС, РТУ, середовище, регулювання.

Актуальність проблеми. Протягом останніх десятиліть відбувається зростання ролі сектора послуг у світовій економіці. Частка послуг у валовому внутрішньому продукті (ВВП) більшості країн світу перевищує 50 %, що свідчить про важливість цієї сфери в економічному розвитку та забезпеченні конкурентоспроможності національних економік. Крім того, лібералізація цього сектора справляє кумулятивний вплив на розвиток інших секторів та галузей економіки. У той же час через специфічні особливості міжнародної торгівлі послугами та її зростаюче значення для національної економічної безпеки на шляху до міжнародного обміну послугами все ще зберігається ряд бар'єрів.

В результаті, взаємодія питань лібералізації торгівлі послугами та захисту національних ринків займає важливе місце в ході міжнародних торговельних переговорів, особливо в рамках діяльності Світової організації торгівлі (СОТ). У той же час зростає кількість регіональних торговельних угод (РТУ), що сприяє зниженню бар'єрів на шляху торгівлі послугами між країнами-учасницями. Ці обставини актуалізують необхідність дослідження інституційного середовища міжнародної торгівлі послугами в сучасних умовах розвитку світового господарства.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Питання дослідження особливостей розвитку сфери послуг у загальносвітовому та національному масштабах, визначення сучасних тенденцій міжнародної торгівлі послугами, методів та інструментів її регулювання знайшли своє відображення у працях зарубіжних та вітчизняних науковців. Слід відзначити наукові праці Ф. Котлера, М. Портера, Б. Рендера, Л. Брю Стенлі, К. Хаксевера, А. Булатова, Н. Даниленко, Р. О. Заблоцької, О. Каніщенко, Ю. Коваленко, О. П. Киреева, В. Козика, Ю. Макогона, В. Мочерного, А. П. Румянцева, Т. Циганкової, А. С. Філіпенка, О. І. Шниркова та ін. В той же час, з огляду на особливу динамічність міжнародної торгівлі послугами та зростаюче її значення для забезпечення економічного розвитку країн світу, додаткового дослідження потребують питання інституційного забезпечення міжнародного обміну послугами. Крім того, недостатньо уваги приділено питанням комплексного регулювання міжнародної торгівлі послугами одночасно на двох рівнях – глобальному (на основі механізмів СОТ) та регіональному – шляхом використання інструментів регіональних торговельних домовленостей. Дані обставини зумовлюють актуальність цього дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення особливостей формування інституційного середовища міжнародної торгівлі послугами в сучасних умовах глобалізації світового господарства. Завданнями дослідження виступають такі: виокремити роль сектора послуг у сучасній світовій економіці, визначити особливості розподілу міжнародної торгівлі послугами за предметною складовою та країнами і регіонами світу; визначити особливості регуляторного механізму міжнародного

обміну послугами на основі інструментів СОТ та шляхом введення в дію механізмів регіональних торговельних домовленостей.

Викладення основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах розвитку світової економіки сфера послуг за темпами свого розвитку значно перевищує сферу матеріального виробництва, що, в свою чергу, є потужним стимулом для завоювання нових конкурентних переваг на світовому ринку. До особливих факторів, що стимулюють швидке зростання міжнародної торгівлі послугами, слід віднести: розвиток нових видів транспорту, що стимулює міжнародну мобільність населення різних країн світу; зростання рівня життя не лише в розвинених країнах, а й країнах, що розвиваються, що спричиняє зростання попиту на послуги; розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечує виникнення нових форм зв'язку, які дозволяють замінити особисті контакти продавців та покупців на дистанційні; досягнення науково-технічного прогресу, що спричиняють виникнення та швидкий розвиток нових видів послуг; розширення та поглиблення міжнародного поділу праці, що веде до виникнення нових сфер діяльності, перш за все у невиробничій сфері.

В останні два десятиліття на міжнародному ринку послуг чітко проявилися наступні тенденції його розвитку. Так, слід відзначити зростання інформаційних та комп'ютерних послуг у секторальній структурі міжнародної торгівлі послугами, що є результатом інноваційної діяльності в цій сфері. Середньорічні темпи зростання експорту послуг цієї категорії за період 2005 – 2012 рр. становили близько 14 %. Цей сектор виявився порівняно стійким до наслідків економічної та фінансової кризи, що панувала у світовій економіці протягом 2009 р. У той же час близько 1/4 світової торгівлі послугами припадає на транспортні послуги, а ще близько 1/3 – на міжнародний туризм [5]. Світовими лідерами у міжнародній торгівлі послугами залишаються розвинені країни, за винятком Китаю, який за результатами 2013 р. посів чільне місце як за показниками експорту, так і за показниками імпорту послуг (табл. 1).

Таблиця 1

Лідери за експортом та імпортом послуг серед країн світу, 2013 р. [6]

Країна	Експорт послуг		Імпорт послуг	
	Обсяг, млрд. дол. США	Частка, %	Обсяг, млрд. дол. США	Частка, %
США	662	14,3	427	9,8
Великобританія	290	6,3	173	4,0
Китай	207	4,5	329	7,6
Німеччина	287	6,2	315	7,2
Франція	233	5,0	188	4,3

У той же час США залишаються головним постачальником послуг на світовий ринок, що є свідченням високого рівня розвитку цього сектора в країні. Ці обставини дозволяють США протягом довгого часу утримувати лідируючі конкурентні переваги на світовому ринку послуг. Найбільшу питому вагу в експорті розвинених країн займають туристичні, фінансові та комп'ютерні послуги. В експорті Китаю переважають туристичні та будівельні послуги. Таким чином, слід відзначити тенденцію до переважання у міжнародній торгівлі послугами розвинених країн, що лідирують як за показниками експорту, так і імпорту послуг; проте їх частка щороку знижується на тлі посилення позицій країн, що розвиваються, на міжнародному ринку послуг шляхом їх активного залучення до міжнародної торгівлі. Країни, що розвиваються, протягом 2000 – 2013 рр. досягли зростання експорту послуг швидшими темпами, ніж у розвинених країнах, а їх частка у світовому експорті послуг зросла з 23 до 30 %. Крім того, галузевий розподіл міжнародної торгівлі послугами демонструє різкий контраст між регіонами світу (табл. 2).

У той час як транспортні, туристичні та інші бізнес-послуги є найважливішими секторами як для розвинених країн, так і для країн, що розвиваються, відносна важливість визначених секторів є більш вираженою для країн, що розвиваються, у той час як бізнес-послуги, фінансові та страхові послуги, роялті та ліцензійні платежі займають більшу питому вагу в експорті комерційних послуг в розвинених країнах. Це свідчить про спеціалізацію розвинених країн у секторах послуг з більш високою доданою вартістю, а країн, що розвиваються, – у сфері традиційних послуг.

Поряд з визначеними тенденціями розвитку міжнародної торгівлі послугами слід відзначити важливість процесів регіональної інтеграції як однієї з особливостей торговельної політики в умовах

глобалізації світового господарства. Нині близько 70 % усіх РТУ містять положення щодо міжнародної торгівлі послугами, хоча найбільш універсальним механізмом регулювання міжнародного обміну послугами все ще залишаються норми ГАТС (General Agreement on Trade in Services – GATS). У той же час, на практиці, механізм ГАТС використовується порівняно на низькому рівні, причина чого може полягати в тому, що частково лібералізація торгівлі послугами здійснюється країнами автономно. Крім того, внаслідок асиметричності у розподілі вигід та витрат від реформування не всі країни в інтеграційному об'єднанні можуть бути на практиці зацікавлені в реальній лібералізації. А в рамках торговельних преференційних угод значно легше досягти домовленостей щодо лібералізації торгівлі послугами на індивідуальних умовах, що будуть більш вигідними для цих країн, ніж на умовах, визначених у рамках ГАТС.

Таблиця 2

Розподіл експорту послуг за регіонами світу та секторами, 2013 р. [4, с. 5]

Вид послуг	Розвинені країни	Країни, що розвиваються	Країни, що розвиваються			Найменш розвинені країни
			Африка	Америка	Азія	
Транспортні	18,2	21,2	30,3	18,7	20,8	23,8
Туристичні	21,7	34,1	43,4	39,8	32,5	44,6
Комунікаційні	2,9	2,0	5,2	2,3	1,7	7,6
Будівництво	1,8	3,0	2,0	0,1	3,5	4,6
Фінансові та страхові	11,4	5,7	3,9	6,1	5,8	3,2
Комп'ютерні та інформаційні	6,3	6,0	1,4	3,5	6,7	1,2
Роялті та ліценз. платежі	9,5	1,0	0,3	2,1	0,8	0,3
Інші ділові послуги	27,3	26,5	12,9	26,6	27,6	14,4
Особисті, культурні та рекреаційні	1,1	0,6	0,5	0,8	0,6	0,4
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

У цьому контексті важливо відзначити декілька аспектів лібералізації торговельної сфери: преференційна та багатостороння лібералізація. Перша зазвичай викликає статичні переваги; при цьому основна різниця торгівлі послугами порівняно з торгівлею товарами полягає у відсутності тарифного захисту і, відповідно, фіскального доходу. Друга ж приводить до більшого економічного зростання, ефекту масштабу, трансферу ноу-хау, ніж преференційна лібералізація, яка, в свою чергу, готує національних постачальників послуг до конкуренції в глобальному середовищі і характерна для торговельних угод між країнами, що розвиваються [2, с. 87].

Значення регулювальної ролі ГАТС (в межах діяльності СОТ) на сьогодні важко переоцінити, адже Угода визначає правові рамки торгівлі послугами, в тому числі в таких сферах, як транспорт, інвестиції, освіта, зв'язок, фінансові послуги, енергетика, послуги водопостачання та переміщення фізичних осіб. Крім того, закріплені в документі норми закликають до проведення подальших переговорів з метою поступової лібералізації правил, що перешкоджають торгівлі та інвестиціям у сфері послуг. Разом з тим, зауважимо, що техніка лібералізації, що використовується у сфері послуг, доволі складна. Це виражається в тому, що, по-перше, Угода містить порівняно небагато загальних принципів, основним з яких є принцип найбільшого сприяння. По-друге, цьому сприяє специфічне трактування принципу національного режиму, якого повинні дотримуватися лише ті країни, що взяли на себе відповідні зобов'язання, і лише в тих секторах, в яких ці зобов'язання прийняті [3, с. 7]. В результаті виникає певна плутанина на тлі загальнопроголошеного процесу лібералізації послуг.

Для сучасного конкурентного середовища регіональні торговельні угоди є додатковим інструментом лібералізації, що являє собою основу ідеології системи СОТ. Питання регулювання торгівлі послугами на багатосторонньому та регіональному рівнях та формування міжнародної конкурентосп-

роможності не оминули і сферу досліджень вітчизняних науковців. Так, визнаний фахівець у вивченні питань розвитку та регулювання міжнародного ринку послуг Р. О. Заблоцька [1] відзначає, що регіональні торговельні угоди мають низку спільних особливостей (в тому числі і з ГАТС) щодо шляхів прогресивної лібералізації ринку послуг.

Доказом тому може стати статистика діючих регіональних торговельних угод щодо торгівлі товарами та послугами, про які повідомлено ГАТС (рис. 1).

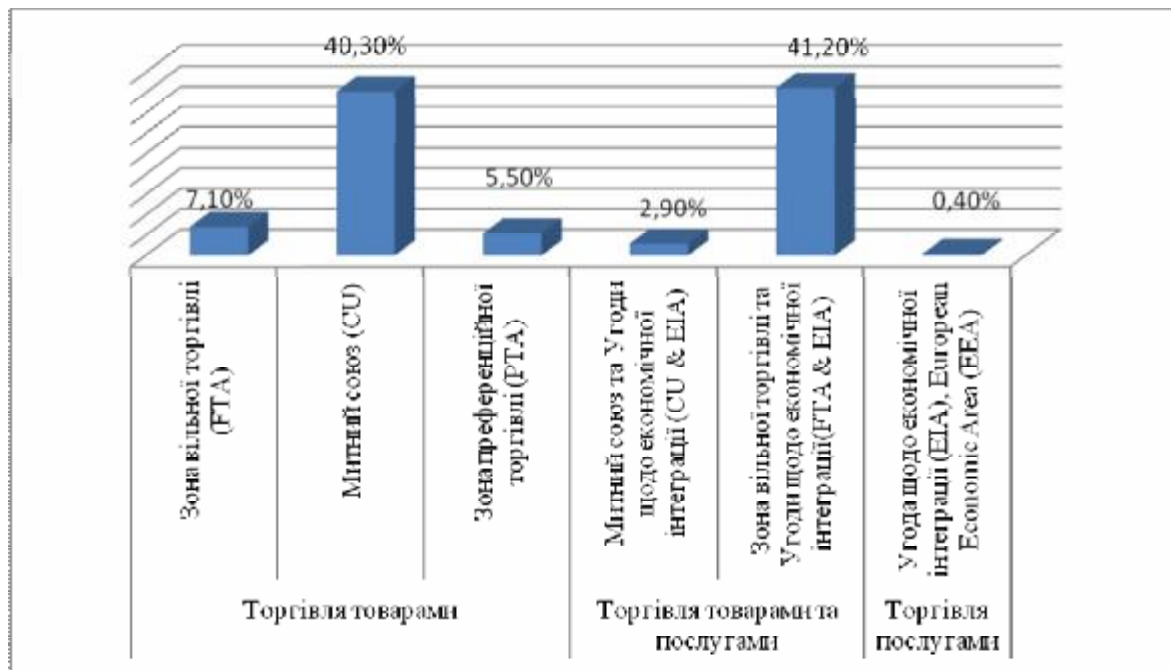

Рис. 1. Розподіл РТУ щодо торгівлі товарами та послугами за формами інтеграції, 2014 р. [7]

Висновки. Таким чином, процеси регіональної інтеграції у сфері міжнародної торгівлі послугами на сьогодні стають однією з ознак розвитку світового співтовариства. Стратегії розвитку більшості країн, що розвиваються, передбачають одним із головних напрямів діяльності поступову лібералізацію сектора послуг, в тому числі в автономному режимі. Причому у багатьох випадках в результаті такої лібералізації формується більш відкритий режим, ніж того вимагають зобов'язання по ГАТС або ж навіть РТУ. Прикладом може слугувати нещодавня ініціатива Китаю по суттєвій лібералізації торгівлі послугами в рамках проекту по створенню на пілотній основі китайської (шанхайської) зони вільної торгівлі, в межах якої принцип вільної торгівлі буде поширюватися на 18 підсекторів та у 6 головних секторах, за виключенням банківських та інформаційно-комунікаційних послуг. Заходи з регіональної лібералізації торгівлі послугами спрямовані на подолання розриву між узгодженими та фактичними режимами регулювання сектора послуг та подолання існуючих бар'єрів на шляху торгівлі послугами.

Більшість країн світу проводить обмежувальну політику щодо закордонних постачальників послуг та імпорту послуг. Нерідко окремі сфери послуг повністю закриті або зберігають галузеві обмеження. Разом з тим, регулювання торгівлі послугами може передбачати використання тих же інструментів, що й під час регулювання міжнародної торгівлі товарами, наприклад – субсидії, мито, податки, квоти, технічні стандарти. У той же час слід наголосити на певних труднощах застосування прикордонних заходів регулювання торгівлі послугами, особливо мита. Причина цієї ситуації полягає в труднощах визначення моменту, коли послуги перетинають митний кордон. Крім того, вартість або обсяг будь-яких угод з послугами неможливо визначити до факту їх надання або споживання.

Прототипами нового покоління РТУ більшість фахівців вважають домовленості щодо вільної торгівлі між Республікою Корея та Європейським Союзом і Республікою Корея та США. Обидві угоди покращили умови доступу на ринки юридичних, фінансових, транспортних і телекомунікаційних послуг. У телекомунікаційному секторі Республіка Корея дозволила провайдерам з країн Європейського Союзу та США придбати протягом двох років до 100 % акцій державних телекомунікаційних

послуг, що базуються в Кореї. У страховому секторі Республіка Корея погодилась відкрити власні ринки страхових послуг у сфері морського та авіаційного паспорту та міжнародних вантажоперевезень. У банківському секторі уряд країни дозволив фінансовим установам з країн Європейського Союзу та США надавати фінансову інформацію та дані на транскордонній основі, а також надавати консультативні послуги. Унікальною особливістю Угоди щодо вільної торгівлі між Республікою Корея та США є те, що вона дозволяє провайдерам фінансових послуг надавати будь-які послуги з використанням способу поставки 3, при тому, що провайдерам, які використовують спосіб поставки 1, дозволено надавати лише визначений набір фінансових послуг [8]. Стосовно юридичних послуг, то відповідним компаніям з країн ЄС та США буде дозволено відкривати власні представництва і в подальшому створювати спільні підприємства з корейськими фірмами.

Список використаної літератури

1. Заблоцька Р. О. Система інституційного регулювання світової торгівлі послугами: монографія / Р. О. Заблоцька. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 368 с.
2. Усенко О. Лібералізація торгівлі послугами в рамках преференційних торговельних угод / О. Усенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/NM/2008_10/pdf/usenko.pdf
3. Services, development and trade: The regulatory and institutional dimension. Trade and Development Board Trade and Development Commission Multi-year Expert Meeting on Trade, Services and Development Second session Geneva, 15–17 April 2014, http://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/c1mem4d5_en.pdf [accessed 20 November, 2014]. 7
4. Services, development and trade: The regulatory and institutional dimension. Trade and Development Board Trade and Development Commission Multi-year Expert Meeting on Trade, Services and Development Third session Geneva, 11–13 May, 2015, http://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/c1mem4d8_en.pdf [accessed 20 November, 2014]. 5
5. International Trade Statistics 2013. Trade in commercial services [Electronic resource] / WTO. http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2013_e/its2013_e.pdf [accessed 20 November, 2014], c. 143.
6. Appendix Table 5 «Leading Exporters and Importers in world trade in commercial services, 2013. WTO and UNCTAD Secretariats, Press release, PRESS/721, Geneva, April 14, 2014, https://www.wto.org/english/news_e/pres14_e/pr721_e.htm [accessed 20 November, 2014]
7. Regional trade agreements. RTA Database. World Trade Organization <http://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx> [accessed 20 November, 2014]
8. Recent Trends in United States Services Trade: 2012 Annual Report (Washington, D. C.). United States, International Trade Commission, 2012 <http://www.usitc.gov/publications/332/pub4338.pdf> [accessed 20 November, 2014]

References

1. Zablots'ka, R. O. Systema instytutsiynoho rehulyuvannya svitovoyi torhivli posluhamy: monohrafiya / R. O. Zablots'ka. – K.: Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr "Kyivivs'kyi universytet", 2008. – 368 s.
2. Usenko, O. Liberalizatsiya torhivli posluhamy v ramkakh preferentsiynykh torhivel'nykh uhod / O. Usenko [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/NM/2008_10/pdf/usenko.pdf
3. Services, development and trade: The regulatory and institutional dimension. Trade and Development Board Trade and Development Commission Multi-year Expert Meeting on Trade, Services and Development Second session Geneva, 15–17 April 2014, http://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/c1mem4d5_en.pdf [accessed 20 November, 2014]. 7
4. Services, development and trade: The regulatory and institutional dimension. Trade and Development Board Trade and Development Commission Multi-year Expert Meeting on Trade, Services and Development Third session Geneva, 11–13 May, 2015, http://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/c1mem4d8_en.pdf [accessed 20 November, 2014]. 5
5. International Trade Statistics 2013. Trade in commercial services [Electronic resource] / WTO. http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2013_e/its2013_e.pdf [accessed 20 November, 2014]. c. 143.
6. Appendix Table 5 «Leading Exporters and Importers in world trade in commercial services, 2013. WTO and UNCTAD Secretariats, Press release, PRESS/721, Geneva, April 14, 2014, https://www.wto.org/english/news_e/pres14_e/pr721_e.htm [accessed 20 November, 2014]
7. Regional trade agreements. RTA Database. World Trade Organization <http://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx> [accessed 20 November, 2014]
8. Recent Trends in United States Services Trade: 2012 Annual Report (Washington, D.C.). United States, International Trade Commission, 2012 <http://www.usitc.gov/publications/332/pub4338.pdf> [accessed 20 November, 2014]

Marina Leshchenko

THE MAIN FEATURES OF MODERN INSTITUTIONAL ENVIRONMENT IN INTERNATIONAL SERVICES TRADE

During last years, we can mention the increasing role of services sector in global economy. The share of services in gross domestic product (GDP) for most countries exceeds 50%, which demonstrates the importance of this sector in economic development and the competitiveness of national economies. The interaction on liberalization of trade in services and domestic markets protection plays an important role in international trade negotiations, particularly within the framework of the World Trade Organization (WTO). At the same time, there is a growing number of regional trade agreements (RTAs), which reduces barriers to trade in services between the participating countries.

The goal of the article is to determine the characteristics of institutional frameworks of international services trade in world economy.

The special dynamics of international trade in services and its growing importance for economic development of countries makes more actual additional research questions about institutional support of international services trade. Today not enough attention is paid to the complex investigation of international trade in services regulation at two levels – global (based on mechanisms of WTO) and regional – through the use of regional trade agreements instruments.

Today, service sector in terms of the development far exceeds the sphere of material production, which, in its turn, is a powerful incentive to gain new competitive advantages in global market. In the last two decades in international services market the following trends in its development are clearly revealed. Thus, the growth of information and computer services sector in the structure of international trade in services resulting from innovation in this field should be noted. There is the tendency of developed countries dominance in international trade in services, which are leading both in terms of exports and imports of services; however, their share yearly decreases against the background of strengthening the position of developing countries in international services market through their active involvement in international trade.

The importance of regional integration processes is one of the features of trade policy in a globalizing world economy. Currently, most of all RTAs include provisions concerning international trade in services, although still GATS rules are the most universal mechanism for regulating international exchange services. However, in practice, GATS mechanism is used at relatively low level, the reason of which may be that the liberalization of the trade in services is partly carried out autonomously by countries. Besides, in the frames of trade preferential agreements it is much easier to reach understanding on the liberalization of trade in services at individual conditions which will be more beneficial for these countries than at the conditions, specified under GATS.

For the current competitive environment, regional trade agreements are an additional tool for liberalization, which is the basis of WTO system ideology. The processes of regional integration in international trade in services today are one of the signs of global community. The strategy of most developing countries' growth is services sector providing as one of the main activities of gradual liberalization.

Keywords: *services, international trade dynamics, development, GATS, RTA, environment, regulation.*